

KATASZTRÓFAVÉDELEM A VÖRÖSISZAP-KATASZTRÓFA TÜKRÉBEN

KERTÉSZ Judit
PhD-hallgató

Szegedi Tudományegyetem, Közigazgatási Jogi és Pénzügyi Jogi Tanszék

*„Az ember nem változtathatja meg az életét anélkül,
hogy maga is meg ne változna.”*

Simone de Beauvoir

1. BEVEZETÉS

Simon de Beauvoir fenti gondolata, mely a változtatás fontosságára és következményeire utal, rendkívüli tanulságokat hordoz magában a 2010. október 4-ei vörösiszap-katasztrófa kapcsán.

Az első döbbenet mára véget ért. A tudósítások már kevesebb érdeklődést mutatnak a vörösiszap-katasztrófa iránt. A figyelem azonban, amely tavaly októberben Magyarországra irányult, nem múlt el. Sokan várják a választ azokra a kérdésekre, amelyek akkor felmerültek. Mi okozta a gátszakadást? Meg lehetett volna előzni a katasztrófát? A tragédiával kapcsolatban számos jogi probléma is felmerülhet. Megfelelő volt a hatósági felügyelet? Alkalmasak a vonatkozó jogszabályok tragédiák megelőzésére, illetve a következmények helyreállítására? A jelen tanulmány közigazgatási jogi szempontból közelíti meg az eseményeket és a fenti kérdéseket.

Ha a természeti katasztrófák előfordulásának gyakoriságát tekintve összehasonlítjuk hazánkat a világ többi országával, azt lehet megállapítani, hogy Magyarország összességében közepesen veszélyeztetett országnak tekinthető. Sajnos nem ez az első természeti csapás hazánkban. Ha emberi életet nem is követelt, de a 21. század első hónapjához köthető hazánk másik nagy ökológiai csapása, a ciánszennyezés. A Zazar község közelében lévő ülepitő gát 2000. január 30-án éjszaka mintegy 25 méteres szakaszon átszakadt. A ciánt és nehézfémeket tartalmazó szennyvíz a Lápos folyóba ömlött, majd a Szamoson keresztül elérte a Tiszát.¹ A halállomány nagy része elpusztult és hosszú időre volt szükség ahhoz, hogy a Tisza élővilága megközelítse a 2000 előtti állapotot.

A katasztrófák elleni védekezés nemzeti ügy, aminek egységes irányítása állami feladat. A jogszabályban nevesített szervek mellett, gyakorlatilag mindenkinek joga és kötelessége, hogy valamilyen formában részt vegyen a természeti katasztrófák elhárításában. Ezt rögzíti az 1999. június 29-én elfogadott és 2000. január 1-jén hatályba lépett katasztrófavédelmi

¹ Lásd: <http://ozonenetwork.hu/ozonenetwork/20100130-tiz-eve-tortent-a-tizai-cianszennyezes.html>.
(Utolsó meglátogatás dátuma: 2010. október 9.)

törvény,² mely szerint minden állampolgárnak, illetve személynek joga van arra, hogy megismerje a környezetében lévő katasztrófaveszélyt, elsajátítsa az irányadó védekezési szabályokat, továbbá joga és kötelessége, hogy közreműködjön a katasztrófavédelemben.³

A *Kvtv.* először fogalmazza meg hazánkban a katasztrófa fogalmát és foglalja rendszerbe a Kormány, a minisztériumok és az országos hatáskörű szervek feladatait a katasztrófák elleni védekezésben és a következmények felszámolásában. Meghatározza továbbá a központi szervek helyét és szerepét a felkészülésben és a felkészítésben, valamint az alárendelt szervek szakmai irányításában. Az volt a cél, hogy a döntési szintek minél közelebb kerüljenek a helyi szervekhez, az állampolgárokhoz, ami az eddigi tapasztalatok alapján nagyobb hatékonyságot eredményezett, mint a döntések túlzott centralizálása. Az aktuális jogerős hatósági döntést azon a szinten kell meghozni, ahol a döntéshez szükséges adatok, információk, bizonyítékok a rendelkezésre állnak. A katasztrófák elleni védekezés egyik fő alapelve, hogy a helyben keletkező veszélyhelyzetekre elsősorban lokális szinten kell felkészülni. Dolgozatomban arra is választ keresek, hogy vajon a decentralizáció mennyiben érvényesült illetve milyen feladatokat láttak el az egyes államigazgatási szervek.

Ajka térségében az ipari termelés hagyományosan meghatározó. Kolontár, Devecser és Somlóvásárhely Közép-Dunántúlon található, Veszprém megyében. Legkevesebb lélekszámú Kolontár község, ahol a lakosság száma nem éri el az 1000 főt. Somlóvásárhely területe és népessége is nagyobb Kolontárénál, míg a legnagyobb település Devecser városa, ahol megközelítőleg 5000 fő él 64 km²-en.⁴ Ezt a területet a vörösiszap-katasztrófa óta a Mars bolygóhoz hasonlítják, annyira kopár és „lakatlan” területté változott.

A következőkben röviden bemutatom a különböző államigazgatási szervek és néhány egyéb szervezet részvételét, valamint fellépését és a vonatkozó jogszabályi háttérrel a vörösiszap-katasztrófával kapcsolatban.

2. AZ ÁLLAMIGAZGATÁSI SZERVEK REAKCIÓJA

A katasztrófák megelőzése, a következmények elleni védekezés és a károk felszámolása, valamint a helyreállítás komoly feladatot jelent minden ország számára. A klasszikus államfelfogás szerint az állam elsődleges feladata a rendfenntartás, a közrend és közbiztonság biztosítása.⁵ A 20. században fokozatosan átalakult ez a szemlélet, s hangsúlyossá vált, hogy az államot bizonyos fokú felelősség terheli polgárai sorsáért és jóléért.⁶ Vagyis a jóléti államnak a közrend fenntartásán kívül más problémákkal is foglalkoznia kell. Beigazolódott, hogy bizonyos feladatokat csak az állam tud betölteni. Fukuyama szerint az állam ereje fontosabb, mint funkcióinak kiterjedtsége.⁷ A katasztrófa elhárításához az állami szervek fellépése szükséges, az egyéni kezdeményezés nem elegendő, a következmények felszámolásához pedig számottevő személyi, technikai és anyagi feltételeket igénylő összehangolt irányítás kell. A katasztrófa következményeinek

2 A katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről szóló 1999. évi LXXIV. törvény. (A továbbiakban: *Kvtv.*)

3 *Kvtv.*, 1.§ (2) bekezdés.

4 Lásd: <http://www.magyarokarmentoalap.hu>. (Utolsó megtekintés dátuma: 2011. április 10.)

5 EGEDY 2010, 27. p.

6 *Uo.*

7 *Uo.*, 32. p.

elhárításában résztvevő államigazgatási szervezeteknek különböző feladatokat kell ellátniuk a helyreállítás megvalósításához.

A katasztrófákat az előreláthatóság és a megelőzhetőség szempontjából négy típusba sorolhatjuk:

1. típus: előrelátható és megelőzhető;
2. típus: előrelátható, de nem előzhető meg;
3. típus: nem látható előre, de elvileg megelőzhető;
4. típus: nem látható előre és nem is előzhető meg.⁸

A kolontári iszapkatasztrófa az 1. típusba sorolható. A szerencsétlenség, bár egyik szerv sem számított rá, mégis előrelátható volt és megelőzhetőek lettek volna a súlyos következmények. Az állami hatóságok és intézmények az első napokban évtizedekkel ezelőtti mérési eredményekre hivatkozva azt nyilatkozták, hogy a vörösiszap összetétele nem jelent komoly veszélyt.⁹ Később viszont bebizonyosodott a különböző helyekről vett minta elemzése alapján, hogy a vörösiszap a környezetre veszélyes anyagnak minősítendő. A vörösiszap a benne található fémek miatt másodlagos nyersanyagként is tekinthető, a legnagyobb mennyiségben vasat tartalmaz. Az MTA 15–18 millió tonnára becsüli a hazánkban tárolt mintegy 50 millió tonna vörösiszap vastartalmát (melyből 15 millió tonna a nedvességtartalom).¹⁰ Tény, hogy a vörösiszap hasznosítása a jelenlegi technikák mellett csak jóval magasabb nyersanyagárak és olcsóbb energiaárak mellett lenne kifizetendő.

Az államigazgatási szervek közül a Kormányra kiemelkedő feladat hárul a katasztrófa-helyezettel összefüggésben. A Kormány a közigazgatás általános hatáskörű szerve.¹¹ A Kormány katasztrófaveszély esetén elrendelheti a polgári védelmi szervezetek alkalmazását, továbbá – az Országgyűlés és a köztársasági elnök tájékoztatása mellett – dönt a Magyar Honvédség és a rendvédelmi szervek alkalmazásáról. Devecserben a honvédség 319 katonája és 127 járműje, valamint öt vasúti vagon állt készen az emberek esetleges kimenekítésére.¹²

A katasztrófák idején fennállhat akár veszélyhelyzet, akár szükségállapot, sőt rendkívüli állapot is. Az elhatároláshoz a következő tényezőket kell figyelembe venni: kik vannak veszélyeztetve, milyen mértékű a veszély és honnan ered?

A vörösiszap-katasztrófát követő kormányulésen első napirendi pontként foglalkoztak a katasztrófával. A kormány veszélyhelyzet kihirdetését rendelte el Veszprém, Győr-Moson-Sopron és Vas megye területeire.¹³

Veszélyhelyzet a szükséghelyzetet el nem érő mértékű, az állampolgárok élet- és vagyónbiztonságát vagy a környezetet veszélyeztető természeti csapás, illetőleg ipari baleset okozta állapot.¹⁴

A hatályos Alkotmány alapján az alkotmányos rend megdöntésére vagy a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló fegyveres cselekmények, továbbá az élet- és vagyon-

8 HAJNAL 2008, 23. p.

9 JÁVOR 2011, 10. p.

10 Lásd: http://www.fn.hu/zold/20101008/kitorhetjuk_vorosiszap_meregfogat/. (Utolsó megtekintés dátuma: 2011. február 25.)

11 A központi államigazgatási szervekről, valamint a Kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról szóló 2010. évi XLIII. törvény, 16.§ (1) bekezdés.

12 Lásd: <http://gazdasagradio.hu/cikk/54574/>. (Utolsó megtekintés dátuma: 2010. október 6.)

13 Lásd: <http://www.origo.hu/itthon/20101005> (Utolsó megtekintés dátuma: 2011. január 15.)

14 1996. évi XXXVII. törvény a polgári védelemről, 2.§ (2) bekezdés. (A továbbiakban: *Pvtv.*)

biztonságot tömeges méretekben veszélyeztető, fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett súlyos erőszakos cselekmények, elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség esetén (a továbbiakban együtt: *szükséghelyzet*) az Országgyűlés szükségállapotot hirdet ki.¹⁵ Ez azért nem alakult ki, mert ez az ökológiai csapás egy viszonylag kisebb területen következett be, néhány település lakosságát veszélyeztetve és kárt okozva, nem pedig több megyére kiterjedően.

A *rendkívüli állapotot* – bár nevében hasonlít a szükségállapothoz és a veszélyhelyzethez is – külön fogalomként kell kezelni. Az Országgyűlés hadiállapot vagy idegen hatalom fegyveres támadásának közvetlen veszélye (háborús veszély) esetén hirdetheti ki a rendkívüli állapotot, és Honvédelmi Tanácsot hoz létre.¹⁶

A Kormány legfontosabb pénzügyi intézkedése az volt, hogy létrehozta a Magyar Kármentő Alapot. A Kormány Devecseren és Kolontáron fürdőstrakat állított fel azért, hogy a takarítási munkálatok elvégzését követően még védőruhában lemoshassák a szennyezett anyaggal közvetlenül érintkezőket.

A Kormány katasztrófavédelemmel kapcsolatos döntéseinek előkészítéséért, a döntések összehangolásáért a Kormányzati Koordinációs Bizottság felel. Ez a Kormány katasztrófavédelmi operatív irányító, koordináló, javaslattevő szerve, amely:

- a) összehangolja a megyei, a fővárosi védelmi bizottság elnökének, valamint a védekezésben részt vevő szervezetek a katasztrófák elleni védelmi tevékenységét,
- b) összehangolja a miniszterek és az államigazgatási szervek védekezéssel kapcsolatos tevékenységét,
- c) összehangolja a Magyar Honvédség és a rendvédelmi szervek védekezési tevékenységét.¹⁷

Vagyis az egymáshoz szorosan nem kötődő szervek közötti feladatok irányításával egyfajta koordinatív szerepet tölt be. Ez a szerv kezdeményezi a Kormánytól a nemzetközi segítség igénybevételeit is.¹⁸ Segíti a mentésben részt vevő szervek tevékenységét, a központi irányítást. Továbbá szükség esetén kezdeményezi a katasztrófavédelemmel kapcsolatos jogszabályok módosítását.¹⁹

A Kormányzati Koordinációs Bizottság Tudományos Tanácsának – Dr. Bakondi György katasztrófavédelmi kormánybiztos részvételével – 2010. október 16-i ülésén olyan döntés született,²⁰ miszerint a Tanács határozza meg, milyen védőeszközöket használjanak a területen beavatkozóként tevékenykedők, illetve melyek azok az anyagok és eszközök, amelyek a mentés során a leghatékonyabban alkalmazhatóak. Ettől csak a külön jogszabályban meghatározott esetekben lehet eltérni. Fontos továbbá, hogy a térképben a Tanács koordinálta a hazai és külföldi kutatók tevékenységét.²¹

15 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról, 19.§ (3) bekezdés i) pont. (A továbbiakban: Alkotmány.)

16 Alkotmány, 19.§ (3) bekezdés h) pont.

17 *Kvtv.*, 10.§.

18 *Kvtv.*, 11.§.

19 Lásd: A katasztrófavédelmi törvény végrehajtásáról szóló 179/1999. (XII. 10.) Korm. rendelet 8.§ (1) bekezdés n) pontját.

20 Lásd: <http://mta.hu/cikkek/a-katasztrofavedelem-kizarolag-az-mta-kutato-i-atal-vegzett-vagy-megerosített-vizsgalatokra-alapoz-a-karfelszamol-as-soran-125799> (Utolsó megtekintés dátuma: 2011. április 17.)

21 A Kormányzati Koordinációs Bizottság a különböző minisztériumokhoz kötődően számos további feladatot lát el. Az ipari baleset elhárításán kívül közreműködik az ár-, és belvízvédelemben; földrengés elleni

Törvényben vagy törvény felhatalmazása alapján kormányrendeletben előírt esetekben honvédelmi, polgári védelmi, katasztrófa-elhárítási ügyekben a polgármester is részt vesz az országos államigazgatási feladatok helyi irányításában és végrehajtásában. A decentralizációnak megfelelően a helyi irányítás a leghatékonyabb, hiszen a helyi viszonyokat helyi szinten ismerik leginkább és ennek megfelelően tudják az erőforrásokat is összpontosítani. Centralizáció esetén a döntési szint túlzottan távol van a preventív beavatkozás lehetőségétől. A centralizáció-decentralizáció viszonya régi probléma a magyar közigazgatásban, s talán az államigazgatási ágazatok közötti rivalizálás nehezítheti a konkrét és hatékony cselekvést.

A polgármester a településen a védekezés során:

- a) irányítja a településen a helyi katasztrófavédelmi tevékenységet,
- b) halasztást nem tűrő esetben átmeneti jelleggel elrendeli az élet és az anyagi javak védelméhez szükséges intézkedéseket, és erről haladéktalanul értesíti a megyei, fővárosi védelmi bizottság elnökét,
- c) szervezi és irányítja a lakosság védelmét, kitelepítését, kimenekítését, illetőleg befogadását és visszatelepítését,
- d) szervezi és irányítja az anyagi javak védelmét, a lakosság létfenntartásához szükséges anyagi javakkal történő ellátását,
- e) elrendeli a megyei közgyűlés elnökének, a főpolgármesternek a rendelkezése alapján – vagy halasztást nem tűrő esetben annak utólagos tájékoztatásával – polgári védelmi szervezetek alkalmazását,
- f) esemény együttműködik más települések polgármestereivel, a védekezésbe bevont más szervezetekkel a katasztrófavédelmi feladatok végrehajtásában.²²

Kitelepítés minősített időszakban, valamint veszélyhelyzetben rendelhető el, ha a veszélyeztető esemény által érintett területen élő lakosság, illetve a létfenntartáshoz szükséges anyagi javak védelme más módon nem valósítható meg.²³

A vörösiszap-katasztrófa helyszínén a kitelepítés azzal kezdődött, hogy a lakosoknak regisztrálniuk kellett magukat a katasztrófavédelem munkatársainál. Először a falu elhagyásakor, másodszer pedig az ajkai sportsarnokban kialakított befogadó állomásra való megérkezéskor. A falubeliek döntő többsége azonban a környező településeken élő rokonoknál, ismerősöknél talált menedéket. A visszatelepítés szűk két hét múlva kezdődött el.

Dr. Zacher Gábor toxikológus úgy nyilatkozott, hogy nem lenne szabad az embereket a faluba visszaköltöztetni, mert bár a mérőanyag koncentráció október közepén nem haladta meg a határértéket, de Európa történetében is példátlan ökológiai katasztrófa következményeit nehéz előre megjósolni.²⁴ A Greenpeace nemzetközi környezetvédő szervezet tiltakozását fejezte ki a kolontári lakosság visszaköltöztetése ellen, hiszen hiába kaptak az ott élők porálcot, az csak a rövidtávú tartózkodásra jelenthet megoldást. Az érintett területek ivóvízellátása egyes mérési adatok szerint biztonságos, mivel a kör-

védelemben; a járványügyi és hőhullám elleni védelemben is. A Kormányzati Koordinációs Bizottság feladatköréit kiválóan összefoglalja a www.bfkh.hu/doku/jegyzok/jegyz_20101119_5_veszelyhelyzetek.ppt weboldalon elérhető ábra. (Utolsó megtekintés dátuma: 2011. június 5.)

22 *Kvtv.*, 20.§ (1) bekezdés c) pont.

23 Az óvóhelyi védelem, az egyéni védőeszköz-ellátás, a lakosság riasztása, valamint a kitelepítés és befogadás általános szabályairól szóló 60/1997 (VI.18.) Korm. rend. 21.§.

24 Lásd: <http://www.hir24.hu/belfold/2010/10/16/zacher-gabor-kolontar-elhetetlen/> (Utolsó megtekintés dátuma: 2011. április 3.)

nyéket nem ásott kutak, hanem vezetékek látják el ivóvízzel, tehát a víz fogyasztása a tragédia idején is megengedett volt. Ezzel ellentétben a Greenpeace állítása szerint a térségben veszélyes a levegő és az ivóvíz minősége.²⁵

A polgármesternek a feladata továbbá, hogy szervezze a fegyveres erők és rendvédelmi szervek, valamint a társadalmi szervezetek együttműködését, illetőleg együttműködjön más települések polgármestereivel a polgári védelmi feladatok végrehajtásában.²⁶ Ajka polgármestere a kezdetektől segítséget nyújtott a károsult településeknek. Például rendelkezésre bocsátotta a sportcsarnokot és biztosította a kolontári, devecseri és somlósárhelyi sérültek kórházi ellátását.²⁷

A katasztrófavédelem során szintén jelentős feladatot lát a Magyar Honvédség. Tagjaira vonatkozóan a honvédelmi törvény²⁸ a következőket tartalmazza:

- a) szünetel a Honvédség hivatásos állományába történő felvétel,
- b) a hivatásos állomány tagjai a szolgálati viszonyukról nem mondhatnak le,
- c) a katonai szolgálatra behívottak a szükséges ideig a szolgálatban visszatarthatók,
- d) a rendkívüli szolgálati idő kezdete és vége a megelőző védelmi helyzethez, rendkívüli állapothoz vagy szükségállapothoz igazodóan szabályozható,
- e) a rendfokozatba történő előléptetésre külön szabályok állapíthatók meg,
- f) a beosztásba történő kinevezés és felmentés, az áthelyezés, a vezénylés, a kirendelés, az ellátás, a szabadság és a fegyelmi felelősség, továbbá a rendkívüli szolgálat egyéb szabályai a hatályos szabályoktól eltérően is megállapíthatók,
- g) a rendkívüli szolgálati kötelezettségüket teljesítők érdekvédelmének szabályait a megbecsülés, az anyagi támogatás, valamint érdekeik elismerése és védelme érdekében kell megállapítani.²⁹

Feladatait illetően a honvédség nem csak a törvényben előírt kitelepítés terén működött közre. A magyar katonák az első pillanatoktól kezdve bekapcsolódtak a mentési és kárelhárítási munkálatokba, nem egészen másfél óra alatt mozgósíthatóak voltak. A munkálatokban több mint 2000 katona vett részt. A Honvédség tulajdonában lévő, már nem működő laktanyák átadására is sor került, miután átalakították azokat lakás céljára az iszapkárosultak részére. A katonák körülbelül 250 tonnányi romtól és vörösiszaptól tisztították meg a szóban forgó területet, sőt egy hidat is építettek a térségben. A Magyar Honvédség helikopterei is folyamatosan részt vettek a mentési munkálatokban.³⁰

A rendőrség is részt vett a vörösiszap-katasztrófával kapcsolatos teendők elvégzésében. A kiürítésben való közreműködés mellett biztosította Kolontár és a vörösiszappal sújtott területek őrzését, mert sajnos megjelentek a fosztogatók és nagy értékű munkagépek, valamint az elhagyott házakból egyéb értéktárgyak is eltűntek. A kármentesítés minél hatékonyabb és gyorsabb végrehajtása érdekében egy rövid időre lezárta a hatóság a Kolontár és Ajka közti utat. A rendőrség a hivatalos segítségnyújtáson kívül másképpen is

25 Lásd: <http://www.origo.hu/itthon/20101008-a-greenpeace-merese-szerint-sok-a-veszelyes-anyag-kolontari.html> (Utolsó megtekintés dátuma: 2011. február 25.)

26 *Ptv.*, 10.§ (2) bekezdés d) pont.

27 Bár támadt nézeteltérés a kórházi kezelések számlázására vonatkozóan, de később ez a probléma már nem került előtérbe és sikerült megegyezni.

28 2004. évi CV. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről. (A továbbiakban: *Htv.*)

29 *Htv.*, 154.§ (1) bekezdés.

30 Csongrád Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság adattára, 2010. október 10. napján kelt katonai jelentés alapján.

próbált segíteni. A Készenléti Rendőrség dolgozói adománygyűjtést szerveztek a katasztrófa elszenvedőinek megsegítésére, amelynek során 40 doboznyi ruhaneműt, cipőt, játékokat és egyéb használati tárgyat adományoztak a károsult gyermekeknek. A Készenléti Rendőrség Légirendészeti Parancsnoksága fennállásának 60. évfordulója alkalmából megrendezett ünnepségen a devecseri általános iskolás kisdiákokat látták vendégül. A Budapesten megtartott rendezvényre a diákok szállítását, valamint teljes ellátásukat biztosította a szervezet.³¹

3. ANYAGI ÉS EGYÉB TÁMOGATÁS NYÚJTÁSA

A tragédiát követően a miniszterelnök és a köztársasági elnök egy hirdetőmenty tette közzé, amelyben a példátlan ökológiai katasztrófára hívta fel a figyelmet. A Magyar Köztársaság Kormánya 2010. október 21-i hatállyal hozta létre a Magyar Kármentő Alapot, mely jogi személy, székhelye Veszprém. Az Alap legfőbb szerve a Kármentő Bizottság (a továbbiakban: Bizottság). A Bizottság tagjai:

- a) a bizottság elnökeként a Veszprém megyei védelmi bizottság elnöke,
- b) a Veszprém Megyei Önkormányzat főjegyzője,
- c) a belügyminiszter által kijelölt, a katasztrófavédelmi szervezet állományába tartozó személy,
- d) Kolontár, Devecser és Somlóvásárhely település polgármestere.³²

Az államfő által küldött tájékoztató azt is tartalmazta, hogy a Kormány által létrehozott központi pénzalap, vagyis a Magyar Kármentő Alap számlaszámára várják az újjáépítéshez szükséges anyagi támogatást.

Az Alap forrásait belföldi és külföldi természetes és jogi személyek, valamint jogi személyiség nélküli szervezetek önkéntes befizetései, adományai, valamint más állam és nemzetközi szervezetektől származó támogatások adják. A támogatások felhasználását egy háromtagú felügyelő bizottság ellenőrzi. Bakondi György, az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság főigazgatója, kormánybiztos a vörösiszap-katasztrófa féléves évfordulóján több médiumnak is elmondta, hogy június végéig az iszapömlés minden károsultja megkapja kártalanítását.³³

Az Alap forrásai a katasztrófával érintett személyek lakhatása elemi feltételeinek a katasztrófát megelőző állapot szerinti mértékig való megteremtésére, ideértve a háztartási ingóságok lehetőségek szerinti pótlását is, valamint az előbbi célok veszélyeztetése nélkül a katasztrófával érintett személyek átmeneti elhelyezésére, ellátásuk feltételeinek megteremtésére, a katasztrófa hatásai által előidézett egészségkárosodás megelőzésére, a katasztrófában megrongálódott közterületek, közutak helyreállítására, valamint a katasztrófával érintett térségek revitalizációjára használhatók fel.³⁴

A befolyt támogatásokkal kapcsolatban a nyilvánosságot folyamatosan tájékoztatni kell. Az érintett helyi önkormányzatok oly módon vesznek részt a támogatások elosztá-

31 Lásd: <http://www.police.hu/friss/vorosiszap.html>. (Utolsó megtekintés dátuma: 2011. január 30.)

32 252/2010. (X. 21.) Korm. rendelet a Magyar Kármentő Alapról 3.§ (1)-(2) bekezdés, 9.§ (a)-(b) pont.

33 Lásd: <http://vorosiszap.bm.hu/>. (Utolsó megtekintés dátuma: 2011. április 7.)

34 252/2010. (X. 21.) Korm. rendelet a Magyar Kármentő Alapról, 9.§ (a)-(b) pont.

sában, hogy az Alap velük támogatási szerződést köt, ami rögzíti nem csak a célt, feltételeket, hanem a folyósítás rendjét és az ellenőrzést is. A magyar Kármentő Alap várhatóan 2012. december 31-ig működik. A támogatás megszűnésével kapcsolatban a *Ptk.* a közérdekű célra történő kötelezettségvállalás terén rendelkezik. A kötelezettség megszűnik a kötelezett halálával, továbbá ha az a cél, amelyre a szolgáltatást fordítani kell, megvalósult, vagy megvalósítása többé nem lehetséges.³⁵

A határozott időtartamú működés idejét meg lehet hosszabbítani, ha ezt a körülmények indokolják. Ez a helyreállítás sikerességétől illetve a befolyt pénzüsszegektől is függ. Nem egyszerű eligazodni a különböző tájékoztatók között, ezért feltehető, hogy a két év kevés idő lesz az Alap működésére, mert a támogatások elosztása jelenleg is lassan történik.

Nemzetközi téren neves személyek is biztosították az országot a támogatásukról. A Magyar Kármentő Alap létrehozásáról szóló felhívásban szerepel, hogy Soros György, a magyar származású amerikai üzletember a katasztrófa hírére 1 millió dollárt ajánlott fel az áldozatok megsegítésére.³⁶ George Pataki, New York állam volt kormányzója is segíti a nemzetközi adománygyűjtést. Más nemzetközi segítség is érkezett. Többek között a Gifu megyei Japán-Magyar Baráti Társaság és a Lions Club ottani szervezete hatmillió forint értékben mintegy 420 ezer különleges minőségű maszkot ajánlott fel a vörösiszap károsult települések lakosságának. Az adomány Magyarországra szállítását a japán külügyminisztérium és az ország budapesti nagykövetsége szervezte.³⁷ Az Egészségügyi Világszervezet WHO is közreműködött a támogatásban. A WHO Európai Regionális Irodája október 12. és 16. között nemzetközi csoportot küldött Magyarországra, hogy támogatást nyújtson a magyar kormánynak.³⁸ 2010. október első hetétől kezdve pedig szinte minden napra jutott külföldi delegáció, akik nem csak lelki, hanem anyagi juttatással is segítettek, ezáltal hozzájárultak a gyorsabb újjáépítéshez.

A magyarországi segélyszervezetek közül a Magyar Vöröskereszt és a Magyar Máltai Szeretetszolgálat is közreműködött a mentésben, illetve a vörösiszap-károsultak lejáró albérlési szerződéseinek meghosszabbításában is segédkeztek. Csaknem 150 családnak bérelt lakást fél évre az októberi katasztrófa után a Magyar Máltai Szeretetszolgálat. Sáhóné Lajkó Zsuzsanna, a szeretetszolgálat devecseri irodájának vezetője az MTI-nek elmondta: minden családdal külön egyeztetnek. Van, akinek az új lakóparkban épülő lakása átadásáig – június végéig – szükséges az albérletet biztosítani, mások használt lakást vásárolnak, ezért minden eset egyedi elbírálást igényel. Devecserben a vörösiszap-katasztrófa miatt 262 házat kellett 2011. június végéig lebontani.³⁹

35 A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény 596.§ (1) bekezdés.

36 Lásd: http://index.hu/belfold/2010/10/09/a_magyar_karmento_alap_szamlaszama/ (Utolsó megtekintés dátuma: 2011. március 24.)

37 Lásd: http://www.naplo-online.hu/iszpapakatasztrofa/20101123_japan. (Utolsó megtekintés dátuma: 2010. november 23.)

38 Lásd: http://www.greenfo.hu/hirek/hirek_item.php?hir=25994/. (Utolsó megtekintés dátuma: 2010. november 17.)

39 Lásd: http://www.neofm.hu/?ezaz=20_10_1023 (Utolsó megtekintés dátuma: 2011. február 20.)

4. AGGASZTÓ JÖVŐKÉP?

Nem csak Magyarországon, hanem más országokban is egy problémával akkor kezdenek el érdemben foglalkozni, amikor már bekövetkezett a tragédia. Amikor a baj még nem számottevő, azt bagatellizáljuk, s hajlamosak vagyunk a felvetődött kérdést, a megoldásra váró jelenséget a szőnyeg alá söpörni.

Megelőzés nélkül a katasztrófavédelem nem katasztrófavédelem, hanem leginkább romeltakarítás és kárenyhítés, vagy a katasztrófavédelemnek nevezett közintézmények önvédelme, a „külső” felelősök keresése, a bűnbakkeresés.⁴⁰

Alapvetően meg kell tehát változtatni az eddigi előírásokat és szigorítani kell a környezetvédelmi engedélyezés gyakorlatát. A megfelelő információ és a szükséges döntés megfelelő szinten történő meghozatala valószínűleg megakadályozhatta volna a katasztrófát. Ahol a döntési szint túlzottan távol van a preventív beavatkozás lehetőségétől, ott a döntési folyamat lelassul és gyakran a kívánt célját sem éri el. Az állandóan beavatkozó államigazgatásnak célszerű lenne a konszenzusra, a kooperációra koncentrálnia.

A katasztrófavédelmi rendszerben részt vevők speciális szakmai felkészítésére az elmúlt években egyre többet fordítottak, de úgy gondolom, hogy a jelenlegi képzés mellett további szakképzésre lenne szükség ahhoz, hogy a váratlan helyzetekre kellőképpen fel lehessen készülni. Véleményem szerint nem csak azoknak a felkészítésével kellene foglalkozni, akik közvetlenül vesznek részt a katasztrófavédelemben. Széleskörű, általános felkészítésre lenne szükség. Akár már a középfokú oktatásban is lehetővé kellene tenni az alapvető ismeretek megszerzését.

Biztosítani kell továbbá a rendvédelmi szervek, hivatásos önkormányzati tűzoltósági vezetőinek és azon karitatív szervezetek tagjainak képzését, akik a védekezésben önkéntes szerepet vállalnak. Szükség van továbbá a különböző érdekvédelmi szervezetek javaslat-tételi jogának figyelembevételére.

Helyi szinten megfelelő ellenőrzéssel is megelőzhető lett volna a tragédia. Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény módosítása nyomán, az úgynevezett „sajátos építményfajták” közül kikerültek a környezetvédelmi szempontból speciális építmények, tehát ezek építési engedélyeztetésénél – szemben az egyébként eljáró környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi felügyelőség helyett – a területileg illetékes jegyző lett volna hivatott intézkedni.⁴¹ A kolontári katasztrófa rávilágított, hogy megfelelő szakmai háttér nélkül a jegyző nem tudja megfelelően gyakorolni a hatáskörét.

Az elmaradt környezetvédelmi ellenőrzések hiánya miatt előzetesen több civil szervezet is fellépett, de álláspontjukat, javaslataikat nem vették kellő mértékben figyelembe. Egyetérttek a Lélegzet Alapítvánnyal, mely szerint vissza kell fordítani azt a folyamatot, hogy a hatóságok az eljárásaikat véleményező civil szervezetekre úgy tekintsenek, mint akadályozó tényezőkre. E helyett a döntések szakmai színvonalának és társadalmi elfogadottságának növelését szolgáló eljárási résztvevőknek kellene őket tekinteni.⁴²

40 CSALAGOVITS 2010, 155. p.

41 Vö.: KAPRINAY Eszter: „Nem veszélyes” vörösiszap / *Veszélyes jogszabályi háttér* című tanulmányával, 4.1. fejezet.

42 JÁVOR 2011, 36. p.

Mind az anyagi, mind a humán erőforrásokat jelentősen bővíteni kell a környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi felügyelőségeknél, a vízügyi igazgatóságoknál és a természetvédelmi őrszolgálatnál. Továbbá meg kell teremteni azokat az átlátható szervezeti kereteket, amelyek biztosítják az erőforrások minél hatékonyabb felhasználását.⁴³ Egyelőre azonban nem látszik, hogy hatásosabban működhetnek-e az egyre több feladattal és egyre kevesebb eszközzel rendelkező zöld hatóságok.

A kommunikációt illetően is rendkívül fontos a fejlesztés. A vezetési hierarchia és feladatrendszer sürgőssé tette az informatikai hálózat és eszközrendszer fejlesztését. A 2000 januárjában bekövetkezett tiszai ciánkatasztrófa, majd az azt követő helyreállítási munkálatok tudatosították az érintettek számára, hogy mennyire fontos a katasztrófavédelemnek az információ idejében történő gyors eljuttatása a felhasználóhoz, mennyiben könnyíti a döntési folyamatot. Az informatikai és telefonhálózat szakszerű kiépítése hozzájárult a Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság munkája hatékonyságának növeléséhez.

A Magyar Köztársaságnak az Európai Unióhoz tagsága miatt is elengedhetetlen az EU-követelményrendszerhez illeszkedő katasztrófavédelmi információs rendszer továbbfejlesztése. A társadalom és a szakma által támasztott követelmények olyan komplex feladatrendszerek kidolgozását követelik meg, amelyek akkor működnek eredményesen, ha kellő időben megfelelő mennyiségű és minőségű információ áll rendelkezésre a szükséges döntés meghozatala érdekében. A katasztrófavédelmi információs adatbázisba bevonhatók az önkormányzatok, kormányhivatalok, egyéb szervek, valamint az Európai Unió.

Nem csak az államigazgatási szervek közötti megfelelő kommunikáció tűnik lényegesnek, hanem az összehangolt és ellentmondásmentes lakossági tájékoztatást is. Átfogó közigazgatási reformok szükségesek, amelyek a teljesítőképességet, a kapacitások fejlesztését, a felelős funkcióteljesítésre helyezik a hangsúlyt.

„Ember vigyázz, figyelj meg jól a világot, ez volt a múlt, emez a vad jelen. (...) [É]s mindig tudd, hogy mit kell tenned érte, hogy más legyen.” (Radnóti Miklós: Nem bírta hát...)

Remélem, hogy a közeli jövőben, ha régi formájában nem is, de ahhoz hasonlóan láthatjuk Kolontárt és a többi elöntött települést. A hatóságok a 2010. októberi eseményekből tanulva várhatóan megfelelő döntést fognak hozni egy újabb természeti csapás bekövetkezése esetén. Így összehangoltabb lehetne a mentési munkálat mind a megelőzés, mind a kommunikáció, mind a képzés, mind az előírások szigorítása és az erőforrások bővítése terén.

43 Uo.

BIBLIOGRÁFIA

- CSALAGOVITS 2010 = CSALAGOVITS István: *Rekviem a regionális katasztrófavédelemért*. Comitatus, 2010/194. szám, 155. p.
- DÉNES 2006 = DÉNES Beatrix: *A katasztrófa kockázatok biztosításának kérdései – nemzetközi kitekintés*. Biztosítási Szemle, 2006/november-december, 3–26. p.
- EGEDY 2010 = EGEDY Gergely: *A neokonzervatív állam, Thachertől Cameronig*. Politikatudományi Szemle, 2010/3. szám 27–32. p.
- GÁRDOS-OROSZ 2009 = GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: *Alapjogok korlátozása*. In: Jakab András (szerk.): *Alkotmány kommentárja I., Századvég*, Budapest, 2009, 405–412. p.
- HAJNAL 2008 = HAJNAL György: *Adalékok a magyarországi közpolitika kudarcaihoz*. KSZK ROP 3.1.1. Programigazgatóság, Budapest, 2008
- JÁVOR 2011 = JÁVOR Benedek: *Kolontár-jelentés, a vörösiszap-baleset okai és tanulságai*. Demax Művek Nyomdaipari Kft., Budapest, 2011
- LÁPOSSY 2009 = LÁPOSSY Attila: *Intézmény védve & korlátozva – Az intézményes értékvédelem és az arra alapozott alapjog-korlátozás veszélyei az Alkotmánybíróság gyakorlatában*. In: Kocsis Miklós – Zeller Judit (szerk.): *A köztársasági Alkotmány 20 éve*, Pécsi Alkotmányjogi Műhely Alapítvány, Pécs, 2009, 263–286. p.
- PAPP 2008 = PAPP Antal: *A klímaváltozás katasztrófavédelmi feladataival összefüggő gazdaságossági, hatékonysági, műszaki fejlesztési vizsgálatok*, 1–9. p.
<http://www.vedelem.hu/letoltes/tanulmany/tan176.pdf> (Utolsó megtekintés dátuma: 2011. június 1.)
- SZABÓ 2011 = SZABÓ Máté: *Ombudsmanok a gáton*. Belügyi Szemle, 2011/5: 62–87. p.